

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

enbar fara vid användandet av kvantitativ metodik. Metoderna riskerar att dra uppmärksamheten från själva pressen och dess egenart och bli ahistoriskt styrande för problemställningarna. Bakom ligger bristen på teoribildning inom både internationell och inhemsk pressforskning. Resultatet av undersökningen har med nödvändighet blivit mager. Siffrorna över proportioner mellan ett antal relativt grova innehållsliga kategorier blir intressanta först då de kan jämföras med motsvarande uppgifter från studier av andra tidningar från samma epok, men kanske främst från olika perioder i presshistorien.

Av uppsatserna i skriftseriens 2:a nummer vill jag framhålla Birgitta Göransson's både metodisk och resultatmässigt givande undersökning av litterärt material i den kristet konservativa Vårt Land och den socialdemokratiskt radikala Social-Demokraten för år 1887. Hon frågar sig om tidningarnas respektive politiska värderingar framförda på ledarsidorna återspeglar sig även i urvalet och presentationerna av litterärt material. I frågeställningen ryms en aspekt på pressens objektivitetsproblem. Även om hennes grova typisering av »riktat» och »oriktat» material är något suddig och undersökningmaterialet av ringa omfattning, är greppet om ämnet intressant. Och resultatet inte minst. I båda tidningarna visar sig litteraturvärderingen vara mycket nära ansluten till deras respektive allmänna värderingar. De erbjuder helt enkelt läsarna två olika kulturer. Det enda gemensamma kulturmaterial utgörs av den enas smädelser gentemot den andra. Styrningen är mycket hård, vilket också framgår av att inte ett recensionsobjekt är gemensamt.

Det tyngst vägande bidraget i Press & Litteratur 2 lämnas av Oscarsson i hans faktsäckade översikt över den svåröverskådliga feuilletonen i europapressen under 1800-talet. Han utreder med hjälp av den europeiska pressforskningens begreppsbildning dess ursprung, klagör de journalistiska uttryckssättens karakteristika och följer genrernas olikartade utveckling i främst Frankrike och Tyskland, men även i Danmark och Sverige. Den gedigna framställningen är övertygande utom beträffande den skandinaviska feuilletonen, där författaren har svårt att bemästra materialet. Till en del beror det på att han tillmäter typografiska arrangemang alltför stor betydelse i samband med inringningen av det journalistiskt-litterära komplex som feuilletonen utgör i dansk och svensk press. Rörande denna måste man nog laborera mer renodlat än Oscarsson gör med kriterier som framställningssätt, språklig-stilistisk tendens och form- och stilvilja vid genreavgränsningarna.

De tre numren av Press & Litteratur visar prov på lovvärda, kvalitetsmässigt mycket skiftande ansatser inom svensk pressforskning. Uppsatserna

ger också en klar bild av den lundensiska pressforskningens huvudsakliga inriktning på traditionella litteraturvetenskapliga ämnen och frågeställningar. Utgångspunkten är inte själva pressen, utan man söker med få undantag efter skönlitteratur, dess spår och manifestationer i tidningarna. Man undersöker hellre annonseringen av skönlitteratur i dagspressen än själva annonsernas form, innehåll och betydelse för pressen, hellre julpublikationerna som publiceringsställen för skönlitterära författare än dessa publikationers specifika karaktär som pressalster.

Landets pressforskning skulle säkerligen på sikt vara betjänt av en frigörelse från litteraturvetenskapen. Den behöver vitaliseras med tvärvetenskapliga injektioner och söka sig in mot pressen som utgångspunkt för forskningen. Här väntar ett enormt material på historisk genomlysning av pressen och opinionsbildningen, pressideologier, pressmiljöer, tidningsekonomi, tryckteknik, journalistyrket, journalistiska uttrycksformer etc.

Bo Andér

Margareta Winqvist: *Den engelske Robinson Crusoes sällsamma öden och äventyr genom svenska språket*. Skrifter utgivna av Svenska Barnboks-institutet, nr 2. Bonniers. Sthlm 1973.

1971 startade Svenska Barnboks-institutet en skriftserie med Pär Bergmans Studier kring Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin som första nummer. 1973 togs steget från småbarnsböckerna till ungdomsboken, för att inte säga vuxenlitteraturen. Då utökades nämligen serien med Margareta Winqvists *Den engelske Robinson Crusoes sällsamma öden och äventyr genom svenska språket*.

Boken är ett välkommet bidrag till kartläggningen av barns och ungdoms läsning i Sverige. Även de som vanligen betvivlar värdet av forskning på detta område torde erkänna det berättigade i Margareta Winqvists arbete. Här rör det sig ju om en bok som ursprungligen tillhört vuxenlitteraturen och som dessutom fått en sådan central betydelse för barn- och ungdomslitteraturen att den givit upphov till en ny genre, den s. k. robinsonaden.

Författarinnan har haft en intressant föregångare i den tyske professorn Hermann Ullrich, som redan 1898 gav ut en bibliografi omfattande Robinsonöversättningar och robinsonader från hela världen. Den utgjorde första delen av en tilltänkt »Geschichte des Weltbuchs Robinson Crusoe», men de resterande två delarna fullbordades aldrig, trots att Ullrich tycks ha ägnat större delen av sitt liv åt Defoes roman.

Förutom bibliografin skulle Ullrichs planerade magnum opus ha omfattat »Geschichte» och »Kri-

tik». Av dessa områden behandlar Margareta Winqvist huvudsakligen de två förstnämnda. Hon inleder med en redogörelse för »författaren, verket och bearbetningar av betydelse för svenska upplagor». Där ges också en relativt utförlig resumé av handlingen som faktiskt förmedlar en hel del av dess förmåga att fascinera. Uppgifterna om författaren och verket är ganska elementära men tjänar som bakgrund till avsnitt två om »svenska översättningar och bearbetningar», bokens tyngdpunkt. Tredje avdelningen, slutligen, upptas av en kronologisk »förteckning över svenska upplagor av Robinson Crusoe 1738–1973».

Ett intressant inslag i första avdelningen är diskussionen om de två tyska bearbetningar som spelat störst roll för svenska upplagor, nämligen J. H. Campes från 1779–80 och G. A. Gräbners från 1864. På den förstnämndes version bygger ex. vis den kända bearbetningen i Barnbiblioteket Saga – otaliga svenska barns tidiga kontakt med världslitteraturen. Om Campe säger författarinnan att han »döljer sig i någon form bakom så gott som alla svenska barnupplagor» och om Gräbners bearbetning att den »hört till de allra vanligaste i Sverige». Ekvationen går som synes dåligt ihop, och man hade gärna sett förhållandet mera exakt utrett. Överhuvudtaget är exemplet typiskt för bokens ibland lite oprecisa uttalanden. Notapparaten kunde med fördel ha utökats något.

Det är inte heller riktigt tillfredsställande att författarinnan i stället för originalupplagan av Gräbners bearbetning använt den tredje upplagan av Julius Humbles svenska översättning, speciellt som redan första upplagan av denna översättning sägs vara »översatt från originalets 7:e upplaga och delvis bearbetad . . .». Att på dessa grunder ond göra sig över den tyska originalbearbetningens sentimentala språk och bristande överensstämmelse med Defoes »balans och konstnärliga känsla» förefaller vägat.

Andra avdelningens genomgång av olika svenska upplagor – från den första 60-sidiga versionen 1738 till Illustrerade Klassiker – ger som väntat många fina och roande inblickar i gångna tiders litterära smak och barnlitteratursyn. Författarinnan, som är både konst- och litteraturhistoriker, analyserar här också de starkt skiftande illustrationer som prytt upplagorna. Denna dubbla expertgranskning är naturligtvis en styrka i sammanhanget.

Även det i barnlitteraturen viktiga »klassikerproblemet» tas upp. Hur ska man i en utgåva för barn förhålla sig till originalet, när det exempelvis gäller rasism och slaveri som i Defoes bok? Margareta Winqvists noteringar om hur »texten medvetet eller omedvetet anpassats efter skilda tiders smak och ideologier» tillhör de intressantaste i hennes framställning. Ändå tycks det mig som om

hon här bortser från vissa väsentliga komplikationer. Det gäller framför allt den kommersiella sidan av förlagsväsendet, som bara nämns i förbigående. Problemet är ju, att utgivningen ibland mer bestäms av affärstransaktioner och ekonomiska hänsyn än rent ideologiska avsikter. Ett gott exempel på det förhållandet utgör den andra svenska upplagan från 1752, som dyker upp i serien »Sjömanshistorier» så sent som 1856.

Den bibliografiska förteckningen som avslutar boken är imponerande: cirka sextio olika versioner samt åtskilliga omtryck. En numrering av titlarna hade underlättat korshänvisningar mellan text och bibliografi samt olika upplagor i själva bibliografien. Då hade man också kunnat undvika de inkonsekvenser i form av olika uppgifter om utgivningsår som ibland förekommer. Uppgifterna verkar annars efter stückprovskontroller mycket tillförlitliga. Jag har visserligen hittat ännu en upplaga (»10-i-topp-böckerna» nr 2, International Book Automation, Uddevalla, 1964) och en dramatisering (i Barnbiblioteket Saga nr 172, 1936), men det förtar inte det gedigna intrycket. En intressant fråga är huruvida äldre tidskrifter kan ge ytterligare fynd i form av följetongsversioner. Margareta Winqvist nämner dock inte, om hon gjort några sådana efterforskningar.

Författarinnan har begränsat sig till det svenska materialet; Ullrichs öde är onekligen avskräckande. Hennes bok omfattar inte mer än drygt ett-hundra sidor varav många illustrerade. Trots det lilla formatet, och trots anförda invändningar, är det en intresseväckande och viktig insats Margareta Winqvist gjort. Må den inspirera till många andra på samma område.

Sonja Svensson

Debattböcker om barnlitteratur

»Våra klassiska författares bästa dikter böra alla finnas redan på barnens bokhylla», skrev Ellen Key år 1900 i *Barnets århundrade*. Hon räknade upp ett antal titlar »för att visa vad ett normalt barn kan tillgodogöra sig av verklig litteratur, ifall dess uppfostrare äro kloka nog att förse det med en sådan, i stället för att hålla det tillbaka enligt en graderad skala för vad olika åldrar böra matas med – av barnboksvälling i stället för fast föda!»

En sådan syn på barnlitteraturen, konstaterar Göte Klingberg, återkommer med jämna mellanrum ännu i dag, och det förekommer att den upfattas som ny och originell. Han vederlägger Keys åsikt i sin skrift *Mål och vägar för grundskolans litteraturundervisning* (Utbildningsförlaget 1974), vars inledande diskussion har en räckvidd, som sträcker sig utöver den litteraturpedagogiska debatt, som är bokens huvudsyfte.